

וְהָאֵשֶׁר תִּכְבֶּה – הרי קיים חילוק נוסף שלא הזכירו התנא,
שבשבע אחרונות מוציאים את התיבה לרחוב העיר כמבואר
להלן (טו), ואילו בשניות לא מוציאים, הרי שלשון 'אין בין' אינו
דווקא ויתכן שישנם חילוקים נוספים.
דוחה הגמרא: אִי מְשֻׁם שִׁיּוֹר החילוק לגבי הוצאת התיבה אתה
בא להוכיח, לֹא שִׁיּוֹרָא הוּא – אינו שִׁיּוֹר, לפי שהתנא בברייתא,
מִיֵּלִי דְצִינְעָא – דברים הנעשים בצנעא (התרעה בבית הכנסת
וסגירת החנויות) קִתְּנִי – הוא שנה, ואילו מִיֵּלִי דְבִפְרִיָּסָא – דברים
הנעשים בפרסום כהוצאת התיבה לא קִתְּנִי, ולעולם אפשר לומר
שלשון 'אין בין' דווקא הוא, וניתן לדייק שאין חילוק ביניהם לגבי
מניין הברכות.
אָמַר רַב אֲשִׁי, מִתְּנִיתִין נָמִי דִּיקָא – אף מהמשנה ניתן לדייק
שבאמצעות מוסיפים שש ברכות, דִּיקָתִי במשנה לעיל (יב), מֶה
אֱלוֹ הַשֶּׁבַע האחרונות וְתִירוֹת עַל הָרֵאשׁוֹנוֹת (האמצעיות), אֱלֹא
שָׁבָאֵל האחרונות מִתְּרִיעִין וְנוֹעֲלִין אֶת הַתְּנִיּוֹת, מה שאין כן
באמצעיות, ומשמע שאין ביניהם אלא חילוקים אלו, אֲבָל כָּכֵל
דְּבִרְיָהּ, כגון תוספת הברכות בתפילה וְזֶה שִׁיּוֹר, ואף באמצעיות
מוסיפים. וְכִי תִמָּא הָכָא נָמִי תִנָּא שִׁיּוֹר – ואם תאמר שאף כאן
שִׁיּוֹר התנא ולא הזכיר את כל החילוקים הקיימים, וְהָאֵשֶׁר מֶה אֱלוֹ
קִתְּנִי, ומשמע שלא מצא חילוק נוסף. דוחה הגמרא: וְתִסְבְּרָא –
האם אכן סבור אתה שלשון 'מֶה אֱלוֹ' דווקא הוא, וְהָאֵשֶׁר שִׁיּוֹר לֶה –
הרי שִׁיּוֹר התנא את הוצאת התיבה, שנעשית רק בתעניות
האחרונות, ומוכח שלשון זו אינה מדויקת ויתכן שישנם חילוקים
נוספים שהשאירם. משיבה הגמרא: אִי מְשֻׁם שִׁיּוֹר הוצאת התיבה
אתה בא להוכיח, לֹא שִׁיּוֹרָא הוּא – אינו שִׁיּוֹר, מְשֻׁם דִּיקָא חֲשִׁיב
לֶה בְּאִדְךָ פִּירָא – שנוכרת בפרק הבא (להלן טו). בסדר התעניות
האחרונות ומשמע שבאמצעות אינה נוהגת, ולעולם לשון 'מה
אלו' דווקא הוא.
דוחה הגמרא: הִשְׁתָּא דְאִתִּית לְהָבִי – עתה שבאת להבנה זו,
שמשאיר התנא חילוקים המבוארים במשניות להלן ואינם
נחשבים שִׁיּוֹר, אפשר לומר שאמירת עֲשִׂיָּם וְאִדְכָּה ברכות נָמִי
לֹא שִׁיּוֹרָא הוּא – גם כן אינו נחשב שִׁיּוֹר, דִּיקָתִי לֶה בְּאִדְךָ פִּירָא
בסדר התעניות האחרונות ומשמע שבאמצעות אינה נוהגת, ואין
להוכיח מהשמטת חילוק זה במשנתנו שאינו קיים.
הגמרא חוזרת לברר היכן מוזכר יחיד תפילת תענית. שואלת
הגמרא: מָאִי הָיָה עָלָה – מה נשאר להלכה בענין זה. אָמַר רַב
שְׁמוּאֵל בַּר כִּסְרִיָּא, וְכֵן אָמַר רַב תִּימָא בַּר אֲשִׁי אָמַר רַב, מִזְכִּירָה
בברכה נפרדת בֵּין בְּרַכַּת גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל לְבְּרַכַּת רּוּפָא חוּלִי עֵמּו
יִשְׂרָאֵל. וְרַב אֲשִׁי אָמַר מְשֻׁמִּיה דְּרַבִּי יִנְאִי בְּרִיה דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, יחיד
מִזְכִּירָה בְּבְרַכַּת שׁוּמַע תְּפִלָּה. מסיקה הגמרא: וְהִלְכָתָא – ההלכה
היא שמזכירה בברכת שׁוּמַע תְּפִלָּה.
הגמרא מביאה ברייתו בדינם של מעוברות ומיניקות, באלו
תעניות חייבות להתענות: תָּנִי תְּרָא – שנו חכמים בברייתא אחת,
עוֹבְרוֹת וּמִינִיקוֹת מִתְּעַנּוֹת בְּתַעֲנִיּוֹת רֵאשׁוֹנוֹת, וְאֵין מִתְּעַנּוֹת
בְּתַעֲנִיּוֹת אַחֲרֹנוֹת. וְתִנָּא אִידָךְ – ובברייתא אחרת שנו שמתענות
בְּתַעֲנִיּוֹת אַחֲרֹנוֹת, וְאֵין מִתְּעַנּוֹת בְּתַעֲנִיּוֹת רֵאשׁוֹנוֹת. וְתִנָּא אִידָךְ
בברייתא שלישית, שֵׁאִין מִתְּעַנּוֹת לֹא בְּרֵאשׁוֹנוֹת, וְלֹא בְּאַחֲרֹנוֹת.
הרי לנו שלש ברייתות חלוקות. אָמַר רַב אֲשִׁי, נִקְוֵט אִמְצָעִיָּתָא
בִּידָךְ דְּמִיתָרְצִין בּוֹלָחוּ – אחוז בידך את התעניות האמצעיות שרק
בהן מתענות, ובכך יתורצו כל הברייתות, שהברייתא הראשונה
קראה לאמצעיות 'ראשונות' כלפי האחרונות, והשניה קראה
להם 'אחרונות' ביחס לראשונות. והברייתא השלישית עסקה רק
בתעניות הראשונות והאחרונות אך באמצעות אכן מתענות.
שנינו במשנה: מֶה אֱלוֹ – השבע האחרונות וְתִירוֹת וְחִמּוּרוֹת עַל

ששת התעניות הראשונות, אֱלֹא שָׁבָאֵל מִתְּרִיעִין וְנוֹעֲלִין אֶת
הַתְּנִיּוֹת.
הגמרא מבארת מהי התרעה זו. מבררת הגמרא: בְּמָא מִתְּרִיעִין. רַב
יְהוּדָה אָמַר, תּוֹקְעִים בְּשׁוּפְרוֹת בְּכָל אַחַת מִשְׁשַׁת הַבְּרִכּוֹת
שִׁמוּסִיפִים בתפילה כדי להכניע את לבם, ומלשון 'תרועה' היא.
וְרַב יְהוּדָה בְּרִיה דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילָה מְשֻׁמִּיה דְּרַב אָמַר, התרעה
זו היא בתפילת 'עֲנֵנוּ', שצוּקִים בקול רם.
הגמרא מבארת את מחלוקתם. אומרת הגמרא: קָא סִלְקָא דְעִתְךָ –
היה עולה בדעתך לומר, שְׁמָא דְאָמַר – מי שסובר שמתריעים
בְּעֲנָנוּ, לֹא אָמַר שמתריעים בְּשׁוּפְרוֹת, וְכָאן דְאָמַר שמתריעים
בְּשׁוּפְרוֹת, לֹא אָמַר שמתריעים בְּעֲנָנוּ, וכל דעה חולקת על
חברתה. מקשה הגמרא: וְהִתְנָא, אֵין פּוֹחֲתִין מְשֻׁבַּע תְּעִינִית עַל
הַצִּבּוֹר באותם תעניות אחרונות, שִׁבְחֵן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה הַתְּרִיעוֹת,
שֶׁלש בְּכָל אַחַת מִשְׁשַׁת הַבְּרִכּוֹת הַנוֹסְפוֹת, וְסִימָן לְדָבָר שִׁישׁ
לַהֲרִיעַ בַּעַת צִרָה, וְרִיחוֹ, שֶׁבְּמַלְחָמָה כִּיבוּשָׁה תִקְעוּ וְנַעֲנוּ. מסיימת
הגמרא קושייתה: וְרִיחוֹ שׁוּפְרוֹת הָהֵן – תקיעות שופר היו בה ולא
תפילת עֲנָנוּ, וְהִיבָחָא – קושיא היא לְמָאן דְאָמַר שהתרעה זו היא
בְּעֲנָנוּ ולא בשופרות.
אֱלֹא מוכרחים לומר, שהלתרעה בְּשׁוּפְרוֹת דְּבּוֹלִי עֲלֵמָא לֹא פְּלִיגִי
– לדעת הכל לא נחלקו דְּבָרֵי לֶה הַתְּרִיעָה, וההתרעה שהוזכרה
במשנתנו לגבי תעניות על עצירת גשמים היא בשופרות כמבואר
בברייתא, כִּי פְּלִיגִי – במה נחלקה בתפילת עֲנָנוּ, אם היא בכלל
התרעה לענין שאר צרות ופורענויות שמוזכרת בהם לשון זו. מֶה
וְרַב כָּכֵר, כְּרִי וְקוֹרְחָא לֶה הַתְּנָא הַתְּרִיעָה, ובה אמר שמתריעים.
וְכִי רַב יְהוּדָה סָבַר, לֹא כְּרִי לֶה הַתְּרִיעָה, ואף שם אין הכוונה
אלא לתקיעת שופר. מסכמת הגמרא: לְמָאן דְאָמַר בשאר
פורענויות שההתרעה היא בְּעֲנָנוּ, כָּל שִׁבְחֵן שִׁנִּית לְפָרֵשׁ שְׁהִיא
בְּשׁוּפְרוֹת כהתרעה שבמשנתנו, וְלְמָאן דְאָמַר אף בשאר צרות
בְּשׁוּפְרוֹת, אינה אלא בשופרות, אֲבָל בְּעֲנָנוּ לֹא.
הגמרא מקשה על דברי רב שאף עֲנָנוּ בכלל התרעה. שואלת
הגמרא: וְהִתְנָא, וְשָׂאֵר כָּל מִינֵי פּוֹרְעָנוֹת הַתְּרִיעוֹת וּבָאוֹת, כְּגוֹן
חִיבּוֹךְ – שחין לח הגורם גירוד וחיכוך, חֶבֶךְ – ארבה האוכל את
התבואה, וְכּוֹב וְצִירָה העוקצים בני אדם, וְתוֹשִׁין הנכנסים
בעיניהם ובחוטמיהם, וְשִׁלּוֹחַ נְחָשִׁים וְעִקְרָבִים בסביבת בני אדם.
בכל אלו הדברים, לֹא הָיוּ מִתְּרִיעִין אֱלֹא צוֹעֲקִין. הרי שאף בשאר
צרות התרעה איננה צעקה ותפילה, וּמִדְּצַעֲקָה בִּפְּנֵי הַתְּרִיעָה
בְּשׁוּפְרוֹת.
מתרצת הגמרא: תִּנָּאִי הִיא – נחלקו בכך תנאים, ורב נוקט כדעת
התנא הסובר שאף צעקה בכלל התרעה, (דתניא) [דְּתִנָּן], עַל אֱלוֹ
צְרוֹת מִתְּרִיעִין בְּשִׁבְתָּ, עַל עִיר שֶׁחִקְפוּהָ גִּיּוֹם – חייל נכרים, או
שֶׁחִקְפָה נָהָר – שעלה על גדותיו ועלול לשוטפה, וְכֵן עַל סְפִינָה
הַמְּטוֹרֶפֶת – נעה ונדדה בָּיָם ועומדת להיטבע. דְּכִי יוֹסִי אָמַר,
מתריעים בשבת לְעוֹרָה – להזעיק בני אדם שיבואו לעזרם, אֲבָל
לֹא לְצַעֲקָה – תפלה, לפי שאין אנו בטוחים שתועיל. ומבררת
הגמרא: בְּמָא – באיזו התרעה אמר תנא קמא שמתריעים, אֱלִיָּמָא
בְּשׁוּפְרוֹת, תקיעת שׁוּפְרוֹת בְּשִׁבְתָּ מִי שְׂרִי – האם מותרת היא, אֱלֹא
לֹא בתפילת עֲנָנוּ, וְכִי לֶה בלשון הַתְּרִיעָה, שְׁמַע מִיָּנָה שֶׁלִּדְעַת תנא
זה אף צעקה בכלל התרעה, ומחלוקת תנאים היא.
התבאר במשנה שאין גזרים על הציבור להתענות מחמת עצירת
גשמים מעבר לתעניות שתקנו חכמים, הגמרא דנה בטעם הדבר,
ואם הוא נוהג אף בשאר פורענויות. מספרת הגמרא: בְּשִׁנֵּי דְרַבִּי
יְהוּדָה נְשִׂיאָה הָהֵן צִעְרָא – בשנותיו של רבי יהודה נשיאה היתה
פורענות שגרמה צער לבריות,

תענית דף יד עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום רביעי) קלט

ביאורה, בשני רק מִטָּי דלתותיהן עם חשיכה, ובחמישי פותחין
כהרגלם בל היום בולו.
הגמרא מביאה ברייתא לפשוט את הספק: תא שמע, דתנא, בשני
מִטָּי (עד הערב) [לעת ערב], ובחמישי פותחין בל היום בולו מִטָּי
בבד השבת. היו לו שני פתחים – שתי דלתות בפתח החנות, אף
ביום שני פותח אחד ונועל אחד, וזוהי הטייתו. וכן אם היה לו
אצטבא (כסא) בנגד פתחו ומסתיר את הפתח, פותח בדרבנא ויני
חושש, לפי שאין רואים את המזון שבתוכה. מבואר בברייתא,
שביום חמישי פותחים כהרגלם.
שנינו במשנה: עֲבְרוּ אִלּוּ – התעניות האחרונות, ולא נענו, מִמַּעֲטִין
בְּמִשָּׁא וּמִתָּן וּבְכֻנֵּן וּבְנִשְׁמִיעָה.
הגמרא מביאה ברייתא המגבילה איסורים אלו: תנא, מה שאמרו
שממעטים בנגד לא אמרו כן אלא לגבי בנגד של שמחה, אך בנגד
שצריך לו מותר. כמו כן מה שממעטים בנטיעה הוא רק בנטיעה
של שמחה. מבארת הברייתא, אי זהו בנגד של שמחה, זה הבונה בית
חתנות לבנו – לעשות בו חופתו. אי זו היא נטיעה של שמחה, זה
הנוטע אגוז ודקני של מלכים – אילנות גדולים לטייל תחתיהם,
דרך המלכים.
שנינו במשנה, שאם התענו ולא נענו, ממעטים להתעסק בדברים
של שמחה ובשאלת שלום בין אדם לחבירו. הגמרא מביאה
ברייתא בפרטי האיסור: תנו רבנן, חברים – תלמידי חכמים, אין
שאלת שלום ביניהן כלל, אך עמי הארץ ששואלין להם שלום,
תלמידי החכמים מחזירין להם שלום בשפה רפה ובכבוד ראש,
והתירו זאת כדי שלא יגרום הדבר איבה. והן – תלמידי החכמים
מתעטפים בטלית ויושבין בפאכלים ובמנדן, בכני אדם הנזופין
למקום ואין תפילתם נענית, וכך ניהגו עד שירחמו עליהם מן השמים
וירדו גשמים.
אגב העיסוק בתפילות שלא נענו, הגמרא מביאה דברים שאין
לעשותם אלא אם יודעים שיענו: אמר רבי אלעזר, אין אדם חשוב
רשאי ליפול על פניו בפני הציבור ולהתפלל על צרתם, שמא לא
תיענה תפילתו ויחרפוהו שלא נענה משום שאינו ראוי, אלא אם
כן יודעים בו שהוא נענה ביהושע בן נון, שנפל על פניו אחר מפתל
ישראל במלחמת העי ונענה, שנאמר (יהושע ט) 'ויאמר ה' אל יהושע
קום לך למה זה אתה נופל על פניך'.
ואמר רבי אלעזר, אין אדם חשוב רשאי להגיד שק על צרת הציבור,
שלא לא יענה ויחרפוהו, אלא אם כן יודעים בו שהוא נענה
ביהורם בן אחאב, שלבש שק והתענה על רעב שהיה בימיו כמו
שנאמר (מלכים ב' ו) 'ויהי בשמוע המלך את דברי האשה ושאלה
את בנה מנמת הרעב ויקרב את בנדי ויהו עובר על החומה וירא
העם והנה השק על בשרו' וגו', ועל אף שהיה רשע נתקבלה
תפילתו, כנאמר (שם טו) 'ויהי סאה סלת בשקל וסאתים שערים
בשקל'.
ואמר רבי אלעזר, לא חבל נענים בקריעה, ולא חבל נענים בנפילה,
שמשה ואהרן נענו מיד בנפילה, ואילו יהושע וכלב שלא היו
חשובים כמותם, לא נענו אלא בקריעה. משה ואהרן מצאנו שנענו
בנפילה, דבתיב אחר חטא המרגלים (במדבר יד) 'ויפל משה ואהרן
על פניהם'. ואילו יהושע וכלב בקריעה, דבתיב באותו מעמד (שם יד)
'ויהושע בן נון וכלב בן יפנה וגו' קרעו בגדיהם'. מתקין לה
(ומקשה) רבי זירא, ואיתבא ויש אומרים שמקשה זאת? רבי
שמואל בר נחמני, אי הוה בתיב בספוק 'הושע' בלא וא', היינו
אומרים בךאמרת, שיהושע נענה רק בקריעה. אך השתא דבתיב
'ויהושע' עם וא', שמע ששם הוא עבד – זה וזה עשה, כלומר
מלבד שנפל על פניו שמשה ואהרן הוסיף גם לקרוע את בגדיו.
ואמר רבי אלעזר, לעתיד לבוא כשיכנעו הגוים ויתנו כבוד לעם
ישראל, לא חבל יכבדום בקריעה לפניהם, ולא חבל יכבדום
בהשתחויה. אלא מלכים יכבדום בקריעה ושרים בהשתחויה. מלכים
בקריעה, דבתיב (ישעיה מט ז) 'בזה אמר ה' גואל ישראל קדושו,

נור רבי יהודה נשיאה תלת [שלש] עשרה תעניות על הציבור,
כסדר התעניות על עצירת הגשמים, ולא איעני – לא נושעו
מאותה צרה. כבר למינו מפי – חשב לגזור תעניות נוספות. אמר
לית רבי אמי, תר אמרו חכמים אין מטריתין את הצבור יותר מדאי,
ואין גוזרים יותר משלש עשרה תעניות.
אמר רבי אבא בר חייה דרבי אבא, רבי אמי דעבד – שאמר
כן, לנרמיה הוא דעבד – לטובת עצמו עשה זאת, שלא רצה
להתענות. אלא חבי אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן, לא שנו
שאינן גוזרים יותר משלש עשרה תעניות אלא לגבי עצירת גשמים,
אבל לשאר מיני פורעניות מתעניין והולכין עד שיגענו מן השמים.
הגמרא מביאה ברייתא ברבי יוחנן: תנא נמי חבי – שנינו כן
בברייתא, בשאמרו להתענות שלש תעניות ראשונות ואמצעיות,
וכן בשאמרו להתענות אחריהן שבע תעניות נוספות, לא אמרו
מניינים אלו אלא לגבי עצירת גשמים, אבל לשאר מיני פורעניות
מתעניין והולכין עד שיגענו.
שואלת הגמרא: למה תייתי תיובתיה דרבי אמי – שמא נאמר
שתהיה מבריתא בדין בני מקומות הזקוקים לגשמים בימות החמה,
תענית אין לגזור יותר. משיבה הגמרא: אמר לך רבי אמי, תנא
היא – מחלוקת תנאים היא, ואף שברייתא זו שלא כדעתו יש תנא
אחר הסובר כדעתו, דתנא, אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות
על הצבור, לפי שאין מטריתין את הצבור יותר מדאי, דבר רבי. רבי
שמעון בן גמליאל אומר, לא מן השם הוא זה – לא זה הטעם, אלא
מפני שיצא זמנה של רביעה – שלאחר שבעת התעניות האחרונות
חלפה כבר רוב תקופת הגשמים. הרי שלדעת רבי טעם הגבלת
התעניות שייך אף בשאר פורעניות, ורב אמי נקט כמותו.
הגמרא דנה בדין בני מקומות הזקוקים לגשמים בימות החמה,
היכן מבקשים זאת בתפילה: שלחו ליה בני ניונה לרבי, כגון אנן
דאפילו בתקופת תמוז בעין מטרם חבי נעבד – אנשים כמותנו
הזקוקים למטר בימות החמה כיצד דיננו, האם ביחידים דמיין – לפי
שאין העולם זקוק לגשמים נחשבים אנו כיחידים הזקוקים להם, או
כרבים דמיין – דומים אנו. ומפרשים שאלתם, ביחידים דמיין
ועלינו לבקש את הגשמים בשומע תפלה כיחיד השואל צרכיו, או
כרבים דמיין, ויש לנו לבקשם ככרבת השנים כבימות החורף. שלח
לחור רבי, ביחידים דמייתו ובקשו זאת רק בשומע תפלה.
קושיא על פסיקתו של רבי: מיתיבי – הקשו בני הישיבה, שנינו
בברייתא, אמר רבי יהודה, אימתי סדר קביעת התעניות על עצירת
גשמים הוא כפי שנשנה במשנה, בזמן שהשנים בתקין – שהקציר
בניסן והוריעה בחשוון, וישראל שריין על אדמתן בארץ ישראל
שעונות השנה קבועות בה בסדר זה. אבל בזמן הזה שאין ישראל
בארצם, ואין עונות השנה קבועות במקומותיהם, חבל לפי השנים
– שאם היא שנה שחונה וצריכה הרבה גשמים, יקדימו להתענות,
ואם אינה זקוקה למטר גם בזמן הכתוב במשנה לא יתענו, והכל
לפי המקומות – שבמקומות הזקוקים למטר אף בימות החמה
יתענו, והכל לפי הזמן, ומכך שגוזרים עליהם תעניות ציבור מוכח
שנחשבים כציבור, ומדוע הורה להם רבי לבקש בשומע תפלה.
אמר ליה, מתניתא רמית עליה דרבי – וכי מקשה אתה מבריתא
על רבי, הלא רבי עצמו תנא הוא, ופליג – וחולק על ברייתא זו.
שואלת הגמרא: מאי הוה עילה – מה נשאר להלכה. רב נחמן אמר,
מקומות הזקוקים למטר בקיץ מבקשים זאת ככרבת השנים. רב
ששת אמר, בשומע תפלה. מסיקה הגמרא: והלכתא – ההלכה היא
שמבקשים בשומע תפלה.
שנינו במשנה לגבי פתיחת החנויות בשבעת התעניות האחרונות,
שקיום שני, מִטָּי – פותחים דלתותיהן מעט עם השקפה לצורך
סעודת הלילה. וקיום חמישי מותר למכור בהן בל היום מִטָּי בבד
השבת הסמוכה, שיוכלו לקנות מזון לצורכה.
איכא לאו – הסתפקו בני הישיבה, חבי קתני – כיצד יש לקרוא
את המשנה ולפרשה, האם כוונתה שבשני מִטָּי רק עם השקפה,
ובחמישי מִטָּי בל היום מִטָּי בבד השבת. או דילמא – שמא כך